

A KULTÚRPOLITIKA OKTATÁSPOLITIKAI ASPEKTUSAI

LAKI Ildikó

MTA Szociológiai Kutatóintézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.; e-mail: laki@socio.mta.hu

Drabanc M. Róbert–Fónai Mihály: *A magyar kultúrpolitika története 1920–1990*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 2005.

Tulajdonképpen mindig örömmel veszem kezembe azokat a könyveket, melyek kultúrtörténeti jellegűek, s ráadásul még magyarországi vonatkozásúak.

Tettem ezt most is a Csokonai Kiadó által megjelentett *A magyar kultúrpolitika története* című könyv esetében. Az elmúlt években számos kultúrtörténeti kiadvány jelent meg mind a tankönyv-, mind pedig az általános könyvpiacra, de lényegében nem találok olyanokkal, melyek olyan széleskörűen, megalapozottan tárgyalják volna a hazai kultúrpolitika kérdéskörét. Sokáig kerestem ennek az okát, majd végül rájöttem, hogy a kultúrpolitika megragadhatóságában rejlik a probléma. E tárgykör különálló diszciplínaként valójában nem értelmezhető, mindig csak az adott kor oktatás- és kultúrpolitikájának függvényében. Bár a mindenkorai kultúrpolitikai és oktatáspolitikai döntések egymástól látszólag függetlenül, de mégis egymással szoros kapcsolatban érvényesülnek.

Úgy gondolom, a jelen kiadvány a maga hiányosságaival együtt rövid, tömör illusztrációja Magyarország 1920 és 1990 közötti évek oktatási- és kulturális sajátosságainak. Azoknak az elképzeléseknek, elemzéseknek értékeléseknek és döntéseknek a bemutatását láthatjuk, melyek a hazai kultúrpolitika alapelveiként regisztrálódtak, s oly sokszor még mindig visszacsengenek a jelenlegi rendszer működésében is.

A könyv alapvetően a hazai kultúrpolitika irányvonalainak megismertetését, jellemzését, legfontosabb szakmai képviselőinek bemutatását, értékelését tűzte ki célul. Talán helyesebb lett volna a szöveggyűjteménynek az oktatás és kultúrpolitika elnevezést adni, hiszen az eredeti cím félreértelmezésekre, hiányosságok felfedezésére ad alkalmat. Ennek tükrében itt csupán csak feltételesen kereshetjük az eltérő kultúrpolitikai elemzéseket, a kultúra különböző intézményeinek konkrét feladatait, de sajnos csak néhány ponton ragadhatjuk meg e színtereket.

A hazai oktatás- és kultúrpolitika a kezdetektől (megcélozhatjuk az 1868. évi Eötvös-féle törvényt) meglehetősen változatos képet mutat. Az 1920-as évek megtépzottsága után a racionális klebelsbergi gondolkodás elindította a törekvést abba az irányba, hogy a magyarországi társadalomnak rengeteg tennivalója van az európai minták megismerésében, illetve követésében. Természetesen nem feltétlenül kellett e példákat adaptáció nélkül követni, de az európai gondolkodásban nélkülözhetetlen szerepe volt az egyes nemzeti kultúrpolitikák megfogalmazásának. Az államosítás egy más típusú megközelítést és szemléletet indukált, mint a klebelsbergi, ugyanis egy ra-

cionálisabb, felülről egységesített kultúrpolitikát határozott meg. A Kádári-korszak pedig egy dogmatikusabb értelmezést adott az oktatási- és kultúrpolitikának.

A szöveggyűjtemény öt nagy fejezetbe foglalja össze a huszadik században, a kultúrában történt változásokat, amelyek lenyomata az alkotásokban, az alkotóbakban és az intézményekben egyaránt nyomot hagytak. Kezdve mindezt néhány fogalom értelmezésével, tisztázásával. Ezzel magyarázható, hogy a klebelsbergi nézetrendszer oktatáspolitikai megközelítése azért sem elhanyagolható, mert nem tehetünk éles különbséget ebben az időben e két nagy terület között, s valójában a mai napig sem válnak el teljesen. (Hiszen a jelenlegi politikai törekvéseink is ezt mutatják.)

Véleményem szerint azért hasznos ilyen jellegű munkák elkészítése, mert szükség van a különböző vélemények ütköztetésére, a változás érzékeltetésére. Az általános észrevételeken túl következzen néhány konkrétum.

A szöveggyűjtemény összességében fontos vállalkozása a szerzőknek, mégis . néhány hiányosnak, sokszor pedig túl részletezőnek látom a munkát.

A könyv egyes fejezeteinek alapját/támaszát kiváló könyvek tartalmi egységei segítik, így T. Kiss Tamás *A magyarországi kulturális minisztériumokról* készült munkája, vagy Nagy Péter Tibor *A magyar oktatás második államosítása* című értekezése. Az említett könyvek valójában csak segítséget adhatnak, hiszen itt nem mélyreható elemzésekről van szó, hanem egy-egy időszak legfontosabb kulturális politikai döntéseinek bemutatásáról.

A kötet egészére jellemző a tartalmi részek széleskörű, mélyreható vizsgálatának hiánya, az egyes „fejezetek” olvashatóbbá tételét a kiegészítő forrásmunkák teszik.

A szöveggyűjtemény első egysége igen röviden, szinte csak „éppen áttekintjük” jelleggel határozza meg a kultúrpolitika fogalmát, történeti szakaszait, mely egyben a szöveggyűjtemény felépítését is mutatja. A kultúrpolitika első komoly időszaka a történeti tudnivalókon kívül néhány forrásmunkát is tartalmaz, mely ugyan színes, érdekes, de olykor nem megfelelően strukturált (például Hóman Bálint beszédei a nemzetnevelésről című munkáját az 1923.évi I. törvénycikk a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról című összefoglalás követi).

A második nagy egység a kultúra erős állami irányításának kezdeti szakaszát kívánja felvázolni, abban a politikai színezetben, amely maga is amorf, nem kiegyensúlyozott, s legfőképpen ideológiákkal színezett. Érdekesnek és fontosnak találtam a kultúrdiplomácia kérdéseinek boncolgatását, melyben komoly hangsúly tevődik az európai országok kapcsolatainak kiépítésére, s talán megkockáztatom azt is, hogy a jelenlegi Európai Unió kultúrdiplomácia egyes kérdéseinek továbbélésére. Ugyanakkor úgy gondolom, a terület bővebb ismeretanyagot tartalmaz, így érdemes lett volna még további ebben a kutatás és elemzés A kultúrpolitika 1944–1948 és 1948–1956 közötti időszakának értelmezése, értékelése mindenféleképpen bővebb taglalást igényelt volna, gondoljunk csak az államosítás utáni szabadművelődés fogalmának és tartalmi oldalának magyarázatára, pontosításra, vagy intézményi szinten történő megjelenésére, illetve a köz- és felsőoktatás állandó instabil helyzetének (népiskola, polgári iskola helyett a nyolcosztályos alapintézmények megjelenése, vagy a felsőoktatásba kerülők társadalmi státusa) értelmezésére. Valószínűleg sokkal mélyebben kell keresni azokat az összefüggéseket, amelyek e munkában csak néhány oldal erejéig kerültek felvázolásra. Akár a fejezetek élén, akár jegyzetekkel kiegészítve, magyarázva markánsabban lehetett volna bemutatni az egyes korok főbb elveit, eredményeit és gyengeségeit. Épp

ez az egyensúlyteremtés, kritikai szemlélet hiányzik a hasonló feldolgozásokból, tehát az olvasóban joggal él az a feltételezés: megfelelő történelmi távlatból, korrekt elemzéssel ma már jól használható, objektív művek készülhetnek.

A Kádár-korszak (1956–1990. közötti évek) kultúrpolitikájáról írott fejezetről összességében elmondható, hogy alapos, jó összefoglaló. A korszak időszakaszai megfelelően el- és körülhatárolják az adott politikai irányvonalakat, ideológiai szempontokat. A kulturális irányítás jellemző aspektusai főképp a művészetpolitikát, valamint a tudománypolitikát erősítették, s az egyes MSZMP KB dokumentumok dogmatikus meghatározásai pedig ezt tovább merevítették. A szerzők tényszerű téziseket magukba foglalva tárják az olvasó elé a kor oktatási- és kulturális irányításának ellentmondásosságát, azt a folyamatot, melyet a könyv az 1920-as évektől kezdve végigkísér.

A fejezet forrásai hűen tükrözik azokat az ellentmondásokat, melyek az egyes politikai megnyilvánulásokban megfelelően éreztették hatásukat (mint például a szocialista realizmus értelmetlensége és a dekadencia értelmezhetetlensége a szocialista rendszer tükrében). Mégis marad hiányérzetünk: a szerzők adósak maradnak az értékeléssel, a kritikával.

A szöveggyűjtemény túl nagy anyagot próbál feldolgozni, s így az egyes fejezetek „rövidre vágva”, sokszor befejezetlenül maradtak. A magam részéről mindenféleképpen sajnálatosnak tartom, hogy nem került feldolgozásra több dokumentum, s így csak egy kötet jelenhetett meg. Úgy vélem érdemes lenne a témában további értelmezés, kritikai forráselemzés valamint az 1990-es évek utáni időszak áttekintése, esetleg szövegbe ágyazása.

A recenziens szigora abból is fakad, hogy a szöveggyűjtemény – megfelelő kiegészítésekkel, további részkutatásokkal és elemzésekkel – fontos olvasmánya lehetne a felsőoktatásban tanulóknak és a téma iránt érdeklődőknek. Javasolom, hogy a szerzők végezzék el ezeket a utómunkálatokat, mert ennek nyilvánosságra hozatalával eddigi fáradozásuk teljesebbé tehetnék, a közérdeklődést szakszerűbben szolgálhatnák.